

BOOK REVIEW

БАРАНЬ Є. *Hungaro-Ukrainica. Угорсько-українські зв'язки: мовна інтерференція і мовознавчі контакти.* Берегове: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. 312 с.

Reviewed by *Леся Мушкетик**

Received: 12 April 2022 • Accepted: 21 May 2022

Published online: 19 September, 2022

© 2022 Akadémiai Kiadó, Budapest

У наш час на новий рівень виходять дослідження угорсько-українських контактувань на різних теренах знань, зосібна мовних, соціолінгвістичних тощо (CSERNICSKÓ 2013, CSERNICSKÓ 2019, GAZDAG 2021). Сприятливим для здійснення цих студій регіоном є історичне і сучасне Закарпаття, де проживали і проживають різні етноси, і нині другою за кількістю жителів національною спільнотою є угорці. Відтак розмаїття діалектів і говірок у краї чинить подібні зв'язки ще більш специфічними і цікавими. Отже, такі студії потребують перфектного знання обох мов, тобто мовної та ін. компетенції, обізнаності і в інших, дотичних дисциплінах – історії, літературознавстві, етнології, краєзнавстві, психології та ін. До таких науковців ми можемо віднести Єлизавету (Ержебет) Барань, доцентку Закарпатського угорського Інституту ім. Ракоці Ференца ІІ, уродженку краю з рідною угорською мовою, яка в Ужгороді, а потім у Будапешті спеціалізувалася з українського та слов'янського мовознавства, готувала дисертаційне дослідження під керівництвом спершу відомого науковця, професора Іштвана Удварі, а по його передчасній смерті – іншого знаного славіста Андраша Золтана, якому і належить передмова до даної книги. Професор високо оцінює здобутки молодой науковиці, згадує про їхнє визнання угорською і українською науковою спільнотою, що доводить отримання нею ступеня доктора філософії в обох країнах, різних нагород, публікація праць не лише в Україні та Угорщині, а й в Австрії, США, Польщі, Румунії, Словаччині та ін. Згадує А. Золтан і спілкування та консультації Є. Барань з іншими відомими дослідниками згадуваних питань – І. Ковтюком, І. Ньюмаркаї, Ш. Моканем та ін. Додам також відомого мовознавця родом із Закарпаття, члена-кореспондента НАН України, який працював у київському Інституті мовознавства

* Corresponding author: Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, Ukrainian Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine. E-mail: mushketik@ukr.net

НАН України, Василя Німчука і нині вже пішов у засвіти, науковців з Інституту І. Крип'якевича НАН України, а ще завідувачок кафедр української філології Будапештського та Ниредьгазького університетів В. Лебович та В. Штефуцу, де вона читає лекції, інших викладачів та колег. Єлизавета Барань не лише бере участь у багатьох міжнародних та інших наукових конференціях, вона виступає також їх співorganizатором, модератором, як, наприклад, у II українсько-угорській конференції в Ниредьгазі (Мушкетик 2021). Нагромаджені знання, власні спостереження науковиці вирішила оприлюднити в окремій книзі, монографії про угорсько-українські мовні зв'язки, а ще про історію та сучасне становище угорської україністики на цьому терені. У вступі крім висловлення подяки за цінні поради й консультації Єлизавета Барань коротко окреслює коло розглядуваних нею завдань і проблем, серед них простеження етимології гунґаризмів в українській мові, літературі тощо, питання діалектології, словникарства, історії мови та багато інших.

Перший розділ монографії має назву «Лексика угорського походження: її місце та значення в українській мові» і складається з п'яти підрозділів: 1. Тлумачення гунґаризмів в історичних словниках української мови. 2. Гунґаризми у староукраїнських пам'ятках XIV–XVII століть. 3. Гунґаризми у «Словарі української мови» за редакцією Бориса Грінченка. 4. Запозичення з угорської мови в українській літературі. 5. До питання етимології українських діалектизмів. На початку розділу Є. Барань перераховує мовознавців, які досліджували і досліджують дані питання на різних мовних рівнях як в Україні, так і в Угорщині, назву лише кілька імен наших сучасників, адже про інших далі йтиметься детальніше. Отже, з українських це знаний учений, доктор філологічних наук, очільник Ужгородського центру гунґарології Петро Лизанець; ректор згадуваного Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II Степан (Іштван) Черничко, який використовує новітню методу у мовних студіях краю, спільно з іншими співробітниками Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки, такими як В. Газдаг, словникар і дослідник слов'янських переймань в угорських мовних джерелах та ін.

Єлизавета Барань окреслює поняття гунґаризму (мадяризму, угризму) у мові, подає його визначення в Енциклопедії української мови за 2004 р. (див. с. 16). А ще інформує про початки угорсько-слов'янських взаємовпливів, що почалися з приходом угорців до Карпатського регіону – т. зв. гонфоглалашу (здобуття, віднайдення батьківщини), та їх подальші численні контакти зі слов'янами. За спостереженнями учених, прошарок слов'янських – загальних, та надто з окремих мов – запозичень є найбільшим в угорській мові. З часом, коли історичне Закарпаття на багато століть увійшло до складу Угорської держави, почався зворотній процес, а мадяризми потрапили не лише до місцевих говорів, а й до західноукраїнських загалом, деякі і до художньої літератури і навіть загальнолітературної української мови. Це такі відомі всім лексеми та їх похідні як *легінь*, *газда*, *паприка*, *гуляш*, *чардаш*. Цікаво, що вони в українському мовному просторі набувають власних конотацій. Так, *легінь* – це не просто хлопець, парубок, а, зазвичай, красивий, хвацький хлопець тощо, так сама *газда* – добрий господар, хазяїн, а, приміром, *гуляш* в загальноукраїнському вживанні є другою стравою, схожою на угорський «п'юркьолт», а не суп-гуляш, як в угорців, про що знаємо з власного, «київського» досвіду.

Далі згідно зі згаданими підрозділами авторка дуже детально розглядає гунґаризми – кожен з них в окремій словниковій статті – у різних вказаних джерелах: їхню етимологію, приклади побутування в мові з вказівкою джерела, пише про поширеність та частоту вживання, деривати, стилістичне маркування тощо. В аналізі подає також тематичні гру-

пи лексики. Свідчить і про так звані зворотні запозичення, тобто спершу слово перейма-лося угорцями від слов'ян, а далі засвоювалося в українських джерелах як угорське (напр., *облак* 'вікно'). Подамо приклад подібного аналізу: «*Кочь* 'коляска': *Въ ѣжджалъ кочами* (Тимченко 2002: 381). Форма *кочь* засвідчена в пам'ятці „Четыре сочинения афонского монаха Ивана из Вышних“ (кінець XVI ст.) (Тимченко 2002: 380). Укр. *коч*, *кочи́га* 'вид коляски, фаетона' через польську мову (пол. *kocz*, *koczyk* 'віз[ок]') (Brückner 1927: 242–243, Wołosz 1991–1992: 13) запозичено з угорської *kocsi* 'віз(ок)' (ЕСУМ 3: 65). Слово набуло поширення в українській мові: *коч* 'родь фаетона, коляски' (Грінченко 2: 295), а також в українських говорах сучасного Закарпаття: *кочи́га* 'коляска' (Csoréi 1883: 158), [*kocsiá*] 'бричка' (Dóhóvics 1835: 7). У пам'ятках, створених на території Закарпаття, вперше зафіксоване у XVII ст. як *кочѣй* / *кочѣя* / *кочѣя* 'візок, коляска' (Дэже 1961: 166). У мові художньої літератури слово вживається як історизм: „Пани вилізають з *кочії* і починають міряти“ (Потушняк 1973: 164). Окрім польської та української, слово зафіксоване і в білоруській мові: у пам'ятках старобілоруської мови, як і в пам'ятках староукраїнської, від середини XVI ст. засвідчене *кочѣй* (*кочѣий* / *кочѣий*) 'вид теліги' (Zoltán 2003: 492); у російській мові вперше датоване наприкінці XVI ст., набувши згодом таких значень: 'коляска', 'поштова карета', 'санки' (Hollós 1996: 36–37)» (с. 76). З власного фольклорного досвіду скажу, що ця лексема справді є доволі поширеною, так, вона входить до традиційного коломийкового зачину: «Горі селом, долі селом бігала *кучішка* / Хіба й умру, та не буду да чия невістка»; «Горі селом, долі селом бігала *кучія* / Як не будеш, дівко, моя, не будеш нічия» (Мушкетик 2013: 220). Запозичення у піснях можуть набувати певної символіки, до прикладу капелюх – *чардаш-калан*: «Ужемся уженив, ужемся потішив / Ужем *чардаш-калан* на клинок повисив». Тут прощання з *чардашем-каланом* й, відповідно, з молодіжними гулянками означає прощання з парубоцьким життям, перехід до іншого статусу (Мушкетик 2013: 214). Як свідчить Є. Барань, через угорську мову до української лексики потрапило і чимало полонізмів, словакізмів, німецьких слів, що ми знаємо на прикладі власних досліджень закарпатського фольклору, приміром, рекрутських та вояцьких пісень.

У монографії сказано також, що важливими джерелами мадяризмів є й релігійні пам'ятки староукраїнської мови, адже, хоч і написані церковнослов'янською, вони містили також приклади народнорозмовної мови, що була зрозумілішою вірянам. Так само вони увійшли і до творів художньої літератури. Либонь, необізнані з угорською мовою читачі навряд чи відрізнять гунґаризми від деяких діалектних слів у творах західноукраїнських письменників, вважаючи їх, вочевидь, місцевими витворами, адже ці слова пристосовуються до законів мови-приймача. Таким чином, дослідниця в окремих параграфах розглядає ці мовні вкраплення в західноукраїнській загалом, а далі у закарпатській художній літературі. Йдеться тут про твори О. Кобилянської, О. Маковея, Л. Мартовича та ін., із закарпатців О. Духновича, М. Томчания. Низку прикладів авторка подає з творів сучасніших митців – Ф. Потушняка, П. Чендея, П. Мідянки.

До другого розділу під назвою «З історії лінгвоукраїністики в Угорщині» увійшло вісім підрозділів, в кожному з яких йде мова про дослідників, які зробили значний внесок у різні області мовознавчої науки, і зосібна у вивчення взаємовпливів у мові і культурі двох країн від давніших часів до сучасності, і яких можна назвати посередниками поміж цими культурами, популяризаторами кращих надбань двох народів. Це Ласлов Чопей, Шандор Бонкало, Гядор Стрипський, Ласло Деже, Еміль Балецький, Шандор Мокань, Іштван Ковтюк, Іштван Удварі, згадано й інших, менш відомих. Більшість з них, самі родом із Закарпат-

тя, гарно знали місцеві говори та реалії і водночас репрезентували угорську науку, їхня діяльність активізувалася на багатьох теренах: були викладачами, перекладачами, лексикографами, бібліографами, громадськими діячами, збирачами фольклору та етнографії та ін., про що йдеться у відповідних параграфах кожного підрозділу, який, зазвичай, завершується списком праць учених. Авторка детально простежує життєвий та творчий кожного з них, студії про їхню діяльність, а також скрупульозно аналізує праці, подає власні коментарі та спостереження. Можемо констатувати, що Є. Барань додала чимало нових відомостей до вже опублікованих раніше, виокремила головні досягнення кожного з них, наголосила на необхідності подальших вивчень творчості цих непересічних особистостей, адже, на жаль, про них мало відомо широкому загалу, та й не тільки. До прикладу, Гіядора Стрипського та надто Антона (Антала) Годинку, першого закарпатського дійсного члена Угорської академії наук родом із Закарпаття «відкрив» відомий угорський україніст, славіст, колишній завідувач кафедри української та русинської філології Ниредьгазького педагогічного інституту ім. Д. Бешшенеї (нині університету) Іштван Удварі, який не лише віднаходив і видавав їхні праці, а й написав низку досліджень з даної тематики. Додам, що їхню спадщину ще досі належно не оцінено ні в українській, ні в угорській науці. Працюючи спільно з І. Удварі, про це писав знаний угорський етнолог, головний редактор часопису Угорського етнографічного товариства «Ethnographia» Дюла Віга, який присвятив свою статтю етнографічній діяльності Гіядора Стрипського, вказавши, що він досі був недооцінений угорською етнологією, а між тим написав низку оригінальних праць з матеріальної культури угорців (рибальство, пастивництво та ін.). Між іншим, Д. Візі належить дослідження про українців-русинів Угорщини, що з'явилося в українському перекладі (Віга 2014), де він вказує на особливості їхніх міграцій і розселення на території тогочасної Угорщини, а також причини швидкої асиміляції серед інших спільнот. Хочу додати до вже вказаних авторкою мовознавчих здобутків Гіядора Стрипського і кілька його статей про Лайоша Кошута у фольклорі русинів (Sztripszky 1907), цю тематику вивчав і Іван Франко, з яким був знайомий Стрипський, і який додав до неї галицькі матеріали. А ще в його доробку праця угорською мовою в журналі «Kelet» за 1900 р., де викладено ґрунтовний план етнографічно-фольклорного вивчення Закарпаття «Дещо про нашу етнографію» [Valami a néprajzunkról].

Єлизавета Барань вказує і на активну просвітницьку діяльність цих особистостей, які були також укладачами підручників, словників задля підвищення освіченості і національної свідомості відсталого в ті часи краю, їх спілкування з сусідніми діячами з Галичини (В. Гнатюком, І. Франком та ін.), що стримувало їх від русофільської орієнтації, яку активно проводила в краї Росія. Вона наголошує на усвідомленні таких учених як Ш. Бонкало, Л. Чопей, Г. Стрипський спільних коренів закарпатських русинів з українцями інших регіонів, близькості їхньої мови і культури, а ще потреби плекання своєї мови, специфічних народних говірок, літератури, церковних пам'яток, опертя на власну, оригінальну культуру. Вона пише: «У передмові до „Словаря“ Л. Чопей подає, зокрема, інформацію про статус „руської“ мови [у розумінні Л. Чопея „руська“ – це українська мова], наголошує на тому, що „руський язык є самостоятельный, и не може ся держати нерѣчиємъ російского“ (Csoréi 1883: X). Він має на меті довести, що „руський языкъ має тільки права на назывъ самостійного языка, якъ хоть-котрый изъ славянскихъ його братовъ“ (Csoréi 1883: XI.) Свої аргументи Чопей підтверджує лінгвістичними працями Франца Міклошича, Августа Шлейхера, Франциска Маліновського, Петра Лавровського, Володимира Даля,

Михайла Максимовича, Олександра Потебні та Павла Житецького. Покликання на праці відомих мовознавців Л. Чопей доповнює історичними фактами, що засвідчують самостійність українського народу та його мови, а також поясненням назв *русин* та *руснак*, які на певних територіях використовуються для самоназви українців (Csoréi 1883: XIII–XXIII)» (с. 89–90). Щодо Емілія Балецького, то сама Є. Барань певною мірою долучилася до відкриття його творчості, адже 2019 року була одною з організаторок міжнародного семінару, присвяченого його діяльності, а ще укладачем та редактором тому праць (БАРАНЬ 2020), до якого увійшли серед інших і маловідомі матеріали про життя і творчість митця, його незвичайну долю.

Дослідниця принагідно порушує чимало цікавих і маловивчених питань – про релігійні пам'ятки Закарпаття, їхню мову, народну освіту, так зване «язичіє», що засмічувало тогочасне мовлення і заважало розвитку та унормуванню літературної мови, опертої на народнорозмовну, а ще про розвій художньої літератури, переклади, приміром, Стрипський серед інших переклав «Заповіт» Тараса Шевченка угорською, а ще видавав журнал «Ukránia», про що теж сказано авторкою книги. Згадувані постаті були також фахівцями на терені слов'янсько-угорських контактів, серед інших відомому славісту Ласлу Деже належить праця про говірки Закарпаття, а ще детальне вивчення мови «Нягівських постилл», важливої пам'ятки староукраїнської мови, виданої на Закарпатті. Він вивчав і ділову писемність краю, зосібна урбаріальні записи, зіставляв їх лексику зі словниками староукраїнської та сучасної української літературної мови.

З дослідження Єлизавети Барань довідуємося і про вчених, які вивчали слов'янські запозичення в угорських говірках певного регіону, зокрема Ужанщини та ін., ця заслуга належить науковцеві та перекладачеві уже нашого часу Іштвану Ковтюку, адже ці аспекти теж є малодослідженими. А ще згадаймо його блискучий переклад «Лісової пісні» Лесі Українки угорською мовою. Ковтюку належить і заслуга укладання підручників, програм з угорської мови для середніх шкіл Закарпаття, вищих навчальних закладів, він став головним співробітником найбільших на наш час шеститомного українсько-угорського словника (UDVARI 2000–2003) та двотомного угорсько-українського (UDVARI 2005–2006), головним редактором яких був Іштван Удварі, про нього йдеться далі у книзі. Наукова та організаційна діяльність професора, що почалася з віднаходження, оприявлення та дослідження пам'яток північно-східної Угорщини та історичного Закарпаття, дорівнює діяльності цілого Інституту. Доволі згадати, що бібліографічний довідник його праць (роботи вченого, підручники, статті, рецензії, редакторська робота, відгуки тощо) упродовж його не дуже довгого життя (55 років) містить 1554 посилання (ZOLTÁN 2010).

У третьому розділі «Українсько-угорське та угорсько-українське словникарство: від витоків до сьогодення» науковиця повідомляє, що вказане словникарство нараховує понад сто п'ятдесят років, відлік його вона починає від Василя Довговича, який подав кількасот зіставлень у вигляді таблиці угорських, «угроруських» та російських слів (латиницею). Далі йдуть описи словників (русько-мадярських та мадярсько-руських) Олександра Митрака, Ласлова Чопея, останнього вона вважає основоположником українсько-угорської лексикографії, згадано тут і багатомовний словник Емілія Кубека, цікавий тим, що містить і церковнослов'янізми, сакральну лексику, русинсько-мадярський словник дієслів «Глаголница. Сборка всѣхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинського языка» А. Гординки, а ще словники Е. Бокшая, Ю. Ревая та М. Брацайка (1928). Є. Барань констатує, що в радянські часи ці питання не привертати особливої уваги, було видано два словники:

«Угорсько-український словник» П. Чучки, О. Рота та Ю. Сака 1961 р., а також «Українсько-угорський словник» Л. Катони 1963 р., якими довгий час користувалися, однак з набуттям Україною незалежності та вимогами часу постала потреба нової лексикографії. Тому Іштваном Удварі було започатковано і здійснено укладання згадуваних тезаурусних словників. Розгляньмо їх докладніше. Адресація матеріалів насамперед угорському користувачеві визначає широке залучення до першого пасивної лексики, не завжди репрезентованої в сучасних українських нормативних словниках, зокрема розмовної, просторічної, застарілої, деяких русизмів, діалектних слів, вузько спеціальних слів тощо. Це такі слова як *бадьо*, *балда* (*дурень*), *баль* (*бал*), *барахольщик*, *біжка* (*бігом*), *біловик*, *блокіровка*, *кралі* та ін. Водночас до обох словників увійшло багато сучасної лексики, надто газетно-публіцистичної, яке теж на той час ще не зафіксувалося у всіх виданнях. Водночас було внесено чимало слів на позначення нових тоді явищ, цікаво, що в Україні ці нові реалії почали з'являтися пізніше, ніж в Угорщині, як і їх найменування, що призвело до певних складнощів у трактуванні. Напр. *ультрапастеризоване молоко*, *унісекс*, деякі комп'ютерні терміни тощо. У словниках подано як загальні, так і власні географічні назви, є в них історизми, діалектизми, лексика періоду соціалізму тощо. На наш час словники є бібліографічною рідкістю, знаю, що планувалося їх оцифрування, що було б дуже вдалою акцією, однак через передчасну смерть Удварі задум не здійснився.

Відтоді на Закарпатті підготовлено кілька меншого обсягу словників, авторка пише, що їх уклали І. та Д. Палко, П. Лизанець, С. Ньорба, І. Ковтюк, І. Барань, С. Черничко та ін. Серед спеціальних Є. Барань називає перший російсько-українсько-угорський фразеологічний словник В. Лавера та І. Зеканя, словник усталених виразів П. Лизанця, «Угорсько-український словник прислівників» Є. Барань та Ю. Онуфера (в електронній формі), словник мовознавчих термінів В. Газдага, термінологічний словник з морфології української мови Є. Барань, з останніх це «Українсько-угорський словник (реєстр) термінів ділової мови» колективу авторів Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (2017 р.). Прикладним виданнями є «Українсько-угорський та угорсько-український математичний словник» Й. Головача (1998). Як бачимо, словники великою мірою спрямовані на потреби освітніх і вищих навчальних закладів. Опис словників Єлизаветою Барань є так само докладним, як і попередніх матеріалів. Вона подає кількість у них реєстрових слів, описує принципи подачі слів і виразів, необхідні позначки, маркування, оформлення, типи лексики, говорить про деривати, омоніми, стилістичні примітки, семантику. Розглядає і праці з даної тематики, напр. С. Панька про історію русинсько-угорських і угорсько-русинських словників до 1945 р. та ін.

У кінці книги вміщено два додатки. Перший охоплює текст гуцульської народної казки, записаної Ш. Бонкалом у кінці 1909 р. в Рахові, і зафіксованої фонетично латинкою гуцульським говором під назвою «Nuczul népmese» [Гуцульська народна казка] разом з угорським перекладом у журналі «Nyelvtudomány» [Мовознавство] за 1911 рік. Записувач наголосив, що казка записана від особи, яка ніколи не покидала рідного краю, тож її мовлення не зазнало впливу неологізмів. Завдяки цьому казка відмінно віддзеркалює особливості рахівського гуцульського говору, який зберіг свою архаїчність. Є. Барань зауважує, що угорський науковець Аттіла Шалга наголошував на цінності цієї записаної 100 років тому казки, лексика і фонетика якої відображає стан гуцульської говірки кількох сот років тому. Додамо, що цей прозовий твір знайомить нас з оригінальною місцевою інтерпретацією поширеного міжнародного казкового мотиву про пошуки розуму і мудрі поради.

Висновки віддзеркалюють головні положення праці, узагальнюючі тези та інтенції авторки. Солідною є бібліографія, що складається з 439 одиниць. Після додатків вміщено список «Розділи монографії, опубліковані як статті», потому «Показчик слів» із сторінками, що є цінним у конкретній роботі з матеріалами. Матеріал у книзі унаочнюють ілюстрації різних книжкових видань. На нашу думку, доречною була б анотація англійською мовою.

Маємо деякі невеликі зауваги до тексту. Так, згаданий як академік Г. Стрипський, вочевидь, ним не був, що зрештою, видно і з його біографії. Не можемо згодитися з твердженням: «Деякі українізи закріпилися в угорських говірках як вигуки: *bisztra* < рос. *быстро*, *bozse* < укр. *Боже, nedajbozse...*, а також як прислівники: *nyigdasoha* < *n'igdashoga...*» (с. 204). Щодо першого, то це, вочевидь, описка, бо далі вказано, що це російське слово. Лексема *nigdashoga* складається з двох тавтологічних частин – *nigdi* (польськ.) та *shoga* (угорськ.), обидві зі значенням 'ніколи'. На с. 114 зустрічаємо топонім *Zemplén*. Скажу лишень, що передачу назви області *Zemplén* українською я зустрічала в різних джерелах як *Землин*, *Земплинь*, *Земплен*, *Земплін*, так само як і різне написання багатьох інших найменувань, і вже неодноразово наголошувала на потребі унормування науковцями обох країн правил передачі власних угорських назв українською мовою, адже щодо цього існують значні розбіжності.

Отже, запропонована читачеві монографія Єлизавети Барань є цінною передусім інформаційністю, детальністю, скрупульозністю проведеного аналізу, залученням нових маловідомих даних. Дослідниця порушує низку складних і маловивчених питань, серед них етимологічних, які потребують ширшого вивчення і уточнень тощо. Окреслені у монографії проблеми слід поглиблювати завдяки залученню відомостей з інших теренів знань, досліджень не лише українських, угорських, а й інших учених, приміром, з інших слов'янських та неслов'янських країн, адже на часі вивчення сучасності у контексті вже нагромаджених знань, а ще порівняльно-історичних та зіставних досліджень. Монографія має не лише наукову вагу, вона буде корисною і для різного роду освітніх закладів, зокрібно на терені укладання підручників, посібників, словників, допоміжних матеріалів з різних мов. Книга може допомогти розставити певні акценти у заполітизованих нині питаннях угорсько-українських контактів і допоможе у виробленні консенсусу, розуміння того, що наукова об'єктивність має домінувати над будь-якою іншою інтерпретацією знань.

ЛІТЕРАТУРА

- БАРАНЬ 2020 = БАРАНЬ Єлизавета (ред.): *Еміль Балецький – мовознавець, письменник, освітянин. Міжнародний науковий семінар. Берегове, 23–24 травня 2019 року. Збірник наукових робіт.* Берегове: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020.
- ВІГА 2014 = ВІГА Дюла: *Українці-русини в Бодрогкьозі: етнографічні відомості з XIX–XX століть про русинів Угорщини. Народна творчість та етнологія* 2014/2: 21–28.
- МУШКЕТИК 2013 = МУШКЕТИК Леся: *Фольклор українсько-угорського порубіжжя.* Київ, 2013.
- МУШКЕТИК 2021 = МУШКЕТИК Леся: *Україністична конференція в Угорщині.* http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2260&Itemid=470.

- CSERNICSKÓ 2013 = CSERNICSKÓ István: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest, 2013.
- CSERNICSKÓ 2019 = CSERNICSKÓ István: *Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Ungvár, 2019.
- GAZDAG 2021 = GAZDAG Vilmos: *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Törökbálint, 2021.
- SZTRIPSKY 1907 = SZTRIPSKY Híador: Kossuth Lajos a rutén népköltészetben. *Ethnographia* 18 (1907): 157–162, 235–248, 299–307.
- UDVARI 2000–2003 = UDVARI István: *Ukrán–magyar szótári adatbázis. Українсько-угорський словник I–VI*. Nyíregyháza, 2000–2003.
- UDVARI 2005–2006 = UDVARI István: *Magyar–ukrán szótár. Угорсько-український словник I–II*. Nyíregyháza, 2005–2006.
- ZOLTÁN 2010 = ZOLTÁN András (szerk.): *Udvari István élete és munkássága. Иштван Удвари: біобібліографічний указатель*. Nyíregyháza, 2010.

